

עניין: בטעם מצוות אותו ואת בנו

רמב"ן פרשת כי תצא דברים כב, ו

אבל אלו ההגדות אשר נתקשו על הרב¹¹⁵, כפי דעתי ענין אחר להם, שרצו לומר שאין התועלת במצוות להקב"ה בעצמו יתעלה, אבל התועלת באדם עצמו למנוע ממנו נזק או אמונה רעה או מדה מגונה¹¹⁶, או לזכור הנסים ונפלאות הבורא יתברך ולדעת את השם. וזהו "לצרף בהן" - שיהיו ככסף צרוף, כי הצורף הכסף אין מעשהו בלא טעם, אבל להוציא ממנו כל סיג, וכן המצוות להוציא מלבנו כל אמונה רעה ולהודיענו האמת ולזכרו תמיד.

וכן מה שאמרו (ברכות לז:) "לפי שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזרות¹²⁸", לומר שלא חס האל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו, שאין רחמיו מגיעין בבעלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו, שאם כן היה אוסר השחיטה¹²⁹, אבל טעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר, כי האכזריות תתפשט בנפש האדם¹³⁰, כידוע בטבחים שוחטי השורים הגדולים והחמורים¹³¹ שהם אנשי דמים זוכחי אדם אכזרים מאד, ומפני זה אמרו (קידושין פב:) "טוב שבטבחים שותפו של עמלק¹³²". והנה המצוות האלה בבהמה ובעוף אינן רחמנות עליהם, אלא גזירות בני¹³³ להדריכנו וללמד אותנו המדות הטובות וכן יקראו הם כל המצוות שבחמור - עשה ולא תעשה - "גזירות", כמו שאמרו (מכילתא שמות כ ב) במשל המלך שנכנס למדינה "אמרו לו עבדיו גזור עליהם גזירות, אמר להם כשתקבלו מלכותי אגזור עליכם גזירות, כך אמר הקב"ה קבלתם מלכותי - אנכי ה' אלהיך (שמות כ ב), קבלו גזירותי - לא יהיה לך וכו' (שם פסוק ג).

מי השילות פרשת אמור

בני ישראל מדות הרחמנות, כי כל המצוות נקראין בזוה"ק (שמות פ"ב:) עיטין דאורייתא היינו עצות ללמוד את בני ישראל מדות טובות¹, אך במס' מגילה איירי בתפלה שאדם מתפלל להש"י ואמר אתה חסת משתקין אותך, כי בתפלה אסור להזכיר שום מדה מהשגות האדם בהש"י, כי תפלה הוא שהש"י יאיר עיני האדם במקום שאין ידו מגעת, ובמדות הוא בכח האדם להשיג איזה תפיסה, ותפלה היא רק להש"י שלא יתואר בשום מדה כמו שמוזכר בפסיקתא בכל קראנו אליו ולא למדותיו, וכשאדם מתפלל ומזכיר איזה מדה נראה כמתפלל ח"ו להמדה תשושע לו והמדה אין לה מצד עצמה רק ממה שמדד לה הש"י כי עי"ז נקראת מדה, והתפלה הוא לעצמותו יתברך אשר לית מחשבה תפיסת ביה¹.

(ו) כי יקרא קן צפור לפניך. גם זו מצוה מבוארת¹⁰³, מן "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" (ויקרא כב כה), כי הטעם בשניהם לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם¹⁰⁴, או שלא יתיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין אע"פ שהתיר השחיטה במין ההוא, והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרור לעוף כאלו יכרית המין ההוא.

ואמר הרב: ואל תשיב עלי ממאמר החכמים (ברכות לג:) האומר על קן צפור יגיעו רחמין¹⁰⁷, כי זו אחת משתי סברות, סברת מי שיראה כי אין טעם למצוות אלא חפץ הבורא, ואנחנו מחזיקים בסברה השניה¹⁰⁸ שיהיה בכל המצוות טעם¹⁰⁹.

והוקשה לו עוד (שם כו) מה שמצא בב"ר (מד א:) "וכי מה איכפת לו להקב"ה בין שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף, הא לא נתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות שנאמר (משל ל ה) כל אמרת אלוה צרופה¹¹⁰".

וזה הענין שגזר הרב במצוות שיש להם טעם, מבואר הוא מאד¹¹¹. כי בכל אחת טעם ותועלת ותקון לאדם¹¹², מלבד שכרן מאת המצוה¹¹³ בהן יתברך. וכבר ארז"ל (סנהדרין כא:) "מפני מה לא נתגלו טעמי תורה וכו'¹¹⁴", ודרשו (פסחים קט:) "ולמכסה עתיק, זה המגלה דברים שסכה עתיק יומין ומאי ניהו טעמי תורה", וכבר דרשו בפרה פרשתי לר' עקיבא. הנה בארו שאין מניעות טעמי תורה ממנו אלא עוררן בשכלנו, ושכבר נתגלה טעם החמורה שבהם להכמי ישראל. וכאלה רבות בדבריהם, ובתורה ובמקרא דברים רבים מודיעין כן, והרב הזכיר מהן.

מגילה כה.

שהוא מברך על הטובה אלא על קן צפור יגיעו רחמין מ"ט (ב) פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבדיא חד אמר מפני שממיל קנאה במעשה בראשית וחד אמר אמר מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות הווא

תוס' מגילה כה.

מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים והן אינן אלא גזירות. ק' להר"ר אלחנן על מה שסד הקליר בקדושת' שאלו לומדים ציוס צ' של פסח נדקו אותו ואת בנו (י) לא תשחטו ציוס אחד דמשמע שר"ל שהקב"ה חס על אותו ואת בנו והוא אינו אלא גזירה:

פסקי תוספות מגילה

פר הפייט יסד נדקו אותו ואת בנו ומציא הפסוק יודע לדיק נפש צהממו משמע שהן רחמים והא' לאין לומדים על קן צפור הגיעו רחמין מפני שמטיל קנאה [כו]. ד"ה מפני:

מהר"ל תפארת ישראל פ"ו

ציונו על אחרת. וכן באותו ואת בנו שגם כן נתן הרמב"ן ד"ל הטעם כדי לקבוע בנו מדת הרחמנות שלא נתאכזר עם בעלי חיים. אם כן קשיא דלמה אסר לנו בשור ושה והתיר לנו בחיה לשחוט אותו ואת בנו. והנה אין טעמו עולה בכל. וכן צוה אותנו שלא נתאכזר לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד ואם שחט אחד בסוף היום ואחד בתחלת הלילה מותר ויש בזה אכזריות יותר מאחד שחטית והשני במנחה שאסור. וצוה אותנו שלא נתאכזר אם האם יושבת על האפרוחים או על הביצים והתיר אם היא מעופפת על הקן. ועוד באותו ואת בנו אם הטעם שלא נתאכזר למה התיר לנו בן פקועה כראיתא במסכת חולין (ע"ד ע"א) וכי האכזריות מותר בו יותר וכן חלב בן פקועה מותר ושאר חלב אסור. הא למדת כי הטעמים האלו שהם סברת חלב כאלו מצוות התורה האלהיות כספר המדות בלבד אין בו ממש, כי לטעם אשר פירש הרמב"ם

אבל מדברי חכמים גראה שאין לומר כי המצוות שנתן השם יתברך בשביל המקבל שהוא האדם. רק הם גזירות מצד השם יתברך הגזור על עמו גזירות כמו מלך הגזור גזירה על עמו. אף כי האמת ימשך מזה מצד שהוא מקיים הגזירה שגזר עליו הטוב וההצלחה שאין אחריה הצלחה. מכל מקום אין התחלת הגזירה שנתנה לטוב אל המקבל. ומה שאמר הכתוב (דברים ו') ויצונו ה' אלהינו לעשות החקים האלה לטוב לנו. אין הפירוש שהוא יתברך צוה המצוות בשביל להטיב לנו שאין זה כך, רק הוא יתברך צוה עלינו כמלך הגזור רק שהגזירה הזאת היא לטוב לנו לחיותנו כיום הזה אם נקיים המצוות ולא שתחלת הגזירה הוא לטוב לנו. ומה שאמר רצה הקדוש ברוך הוא

מצד דחקו כלל. ומהו הטעם אין לומר גם כן כי השם יתברך היה מרחם על קן צפור כי גזירות שלו דין על האדם והם גזירות התמידיות שהא מנהיג בהם עולמו. ואם אפשר לומר כי השם

שם פ"ז

העורף, אלא לא נתנה תורה רק לצרף הבריות כדי שיהיה מעשה האדם כאשר גותן הסדר השכלי שלו מן השם יתברך, ודבר זה הוא צרוף חוכן הנפש כאשר דבק בשכלי ואז יש לו דבקות בו יתברך. וזה שאמר אמרת אלה צרופה מגן הוא לכל החוסים בו ואמרו (תנחומא שמיני) למה שיהא מגין עליך. כלומר כאשר יהיה צרופה נפשו מן הטבע החמרית ובוה יש אל נפש האדם דבקות אל השם יתברך, וגם השם יתברך עם האדם הוא מגן עליו סוכך עליו.